

PROTESTÁNS HETILAP.

AZ EGYHÁZ ÉS ISKOLA KÖRÉBŐL.

Megjelen minden héten egyszer szombaton egy iven. — Előfizetési ár egy évre 6 frt, félévre 3 frt. — Az osztrák-magyar monarchián kívül első országokba egy évre 7 frt. — Egyes szám ára 12 kr. — Hirdetések díja száz szóig 1 frt; kétszáz szóig 2 frt; a másodszori hirdetésnél 100 szóig 80 kr.; harmadiknál 70 kr.; bélyegdíj mindenik hirdetésnél külön-külön 30 kr. Melléklési díj minden száz darabtól 1 frt 50 kr. A lapot érdeklő mindennemű közlemények a szerkesztőhöz — Nagy Péterfia-utca 961 sz. intézendők.

A magyar protestáns egyetem kérdéséhez.

I.

Az 1874-ik évben, a tiszántúli ref. egyházkerület által megvalósításul kitűzött magyar protestáns egyetem nagyszerű eszméje, a dunántúli ref. egyházkerület múlt évi utolsó közgyűlésében lelkes vizsgálóra talált, mely aztán kiáltó szavát az egyházkerületekhez intézte, hogy hallgassák meg és figyeljenek!

Ha a sejtelmekben s bizonyos előjelekben bizni lehet; ha a tanügy terén közvetlenül észlelhető eredményeknek s tapasztalatoknak értékek és sulyok van, melyeknek kétségtelen igazsága elől kitérni nem lehet: teljesen megvagyok győződve, hogy az egész magyar protestáns egyház életére kiható ezen indítvány, most már nagyobb méltatásban és felkaroltatásban fog részesülni, mint ezelőtt 5 évvel. De kedvező jelnek tartom azt is, hogy a lapok és folyóiratok már eddigelé is, nagy érdekeltséggel szóltak a nagy fontosságú kérdéshez. *)

Bizonyára a legközelebbi 4—5 év, a protestáns tanügy terén észlelhető oly tanúságokat s kétségtelen adatokat nyújt a protestáns egyházkerületeknek megfontolás végett, melyeket mérlegelni s azokat kellő figyelembe venni elengedhetlen kötelességek. — Ugyanis ezen idő alatt folyt le a jogakademiák szervezése; a reformált felekezet 5-öt állított fel, illetőleg a helyzeti körülmények és anyagi viszonyok szerint 5-öt rendezett be; az evangélikus atyafiak csak a most folyó tanévvel fogtak egynek az eperjesi jogakademiának berendezéséhez. Tisztelettel kell meghajolni a protestáns egyház azon nagy buzgalma és áldozatkészsége előtt, hogy megteremtette az anyagi erőt ezen intézkedéseknek fenállhatá-

*) Magyar protestáns egyházi és iskolai Figyelő 1. számában Filó Lajos: „Magyar protestáns egyetem,“ Protestáns egyházi és isk. Lap folyó évi 4. számában B. J. „A protestáns egyetem miképen létesítették“; Magyar Tanügy múlt évi IX. és X. füzetében Dr. Láczy Gyula: „A felső oktatás Reformjához“ című cikkeiben stb

sához. De valjon ha nézzük az eredményt is, melyet ezen jogakademiák a tudomány, nevelés, protestáns öntudat fejlesztése körül és érdemében kifejthetnek és létre hozhatnak, az áldozat nagyságával kellő arányban van-e az? Nem lett-é azok miatt a protestáns egyháznak talán még sok tekintetben fontosabb érdeke és bensőbb ügye háttérbe szorítva és megbénítva?

Feleljenek a tapasztalati tények. — A mult 1877|8. tanévben az 5 protestáns jogakademiában a tanulók létszáma a 350-et alig haladja tul (pápaiban 35, s.-patakiban 48, debreczeniben 124 stb.) s ennyi növendék részére a ref. felekezet mintegy 24, tisztán jogi tanszéket tart fen. — Ellenben vannak protestáns gymnasiumok, melyekben a 6 osztály tanítására, az ének, zene s testgyakorlat tanításán kívül 3 mondd három tanszék tartatik fen; és mig egy főiskolában 48 joghallgatónak 8—10 tanár nyújtja a szellemi táplálékot, a gymnasiumi első osztályban levő 118 növendék majdnem egyetlen egyén vezetésére van hagyatva, párhuzamos osztály nem állíthatván fel.

Mindezek oly adatok, melyek protestáns tanügyünk egészséges fejlődését nem igazolhatják. Az a 24 jogi tanszék így az ország 5 különböző pontján szétosztva, csak halvány mécsvilágot terjeszthet szét, mig egy pár helyre csoportosítva azokat, fényhatásuk mindinkább erősebb és messzehatóbb lenne. Így csak a hajnali szürkület derengését terjesztik szét, a tudomány valódi melegsége és mélysége környezetben ritkán és alig érezhető. S ez korántsem akar vád lenni a protestáns jogakademiák tanárai ellen, mintha talán hivatásuknak s feladatuknak komoly tudatával ne bírnának, s ne volnának közöttük igen számosan, sőt legtöbben, kik a szakukban szükséges ismereteket s a tudományok mai állásához mért tájékozódásukat illetőleg bátran ki ne állhassák a versenyt, a tudományegyetemek illető szaktanáraival is; hanem csak azt jelzi az a jellemzés, hogy a jog és államtudományok a mai korban már oly óriási kiterjedést nyertek, mi szerint 5—6 jogtanárnak

lehetetlen azokat minden részökben teljesen felölelni és igazi mélységgel és terjedelemben előadni, bármily nagy buzgósággal, lelkesültséggel és szakértelemmel is birjanak. De még van egy nevezetes körülmény, mely nagy hátrányára van, úgy a protestáns, mint az állami jogakademiák keresettségének tekintélyben emelkedhetésének; s ez az, hogy a jogtanodák a tudori szigorlat elfogadására nem levén feljogosítva, a tanulók nagyon természetes, inkább oly helyeket keresnek fel, — ha csak tehetik, — tanulmányaik folytatására, a hol pályájuknak teljes bevégzését és betetőzését reménylhetik. *) S ezen nehézséget mindenesetre nem az által győzhetjük le, ha minél több prot. jogakademiát állítunk fel, hanem minél berendezettebbeket, a jog és államtudományok mai követelményeinek megfelelőbbeket. A mint ezt egy római katolikus tanfériu is, már 1876-ban, a Jogtudományi közlöny 32. számában kifejezte, midőn így szólt: „Valóban itt volna az ideje, hogy a protestánsok a separatisticus érdekek szűkkeblű védelmezéséről lemondva, sok apró, nem életképes jogi iskolákat megszüntetnék; anyagi és szellemi erőiket egyesítve egy egyetemre, vagy ha erre még gyengék, egy mintaszerű jogi és bölcsészeti kart állítanának fel, mely azután bizonyos állami ellenőrizet mellett, a szigorlattartás jogositványát is teljes joggal vindikálhatná magának; mert ezen jog gyakorlata nélkül amugy is minden akadémia a lassu de fokozatos hanyatlás és elpusztulás martalékává lesz. Egykor hazánkban a protestáns intézetek a tudományos művelődés uttörői voltak, ma már közel áll a veszély, hogy a kor szelleme elsöpörje azt, a mi haladni nem akar. Ma csak minden erők egyesítésével lehet nagyot és életrevalót teremteni.“

A felsorolt adatok továbbá a protestáns tanügy terén uralgó visszás helyzetről is tesznek szomorú tanúbizonyságot. — Ugyanis a gymnasiumi nevelés tan elvei szerint a gymnasiumok nemcsak tanító, de nevelő és jellemképző intézetek is levén — egy-egy osztályba csak annyi növendék vehető fel, a mennyivel a tanár vagy tanárok egyéenként mindig foglalkozhatnak, a honnan némely gymn. paedagogus az egy osztályba felvehető növendékek számát, a 40-en túl kiterjeszteni nem tartja a tanítás és nevelés szempontjából megengedhetőnek. És a mi protestáns gymnasiumaink közül igen sokban egy-egy osztály 80--120-ig terjedő népességet is tüntet fel, a felsőbb vagy akadémiai osztályokban pedig egyben-egyben a hallgatók száma a legtöbb helyt 9 és 20 közt válto-

*) Evangyéliomi protestáns lap 1876. évi folyam 364 lap.

kozik. Holott ennek épen megfordítva kellene lenni. Mert a gymnasiumi oktatás képezi valódi alapját a tudományos pályákra lépők képzettségének; a gymnasiumban eltöltött évek alatt nyert behatások nyomják a legtöbb esetben a sajátos jellemet és gondolkodás módját az ifjú lelkekre. És csak ha a növendékek elméje a gymnasiumban kellőleg kimivelve és fejlesztve, ha a tanulás szeretete felkeltve, az önmunkálkodási tevékenység felébresztve és gyakorolva van; ha az ifjú kedély, a szép nemes és igaz iránt fogékonysággal bír, a vallásos hajlam és érzület nemesen ápolgatott — melyeket pedig mind a gymnasiumi képzés adhat meg — akkor, és csakis akkor lehet a felső oktatás, a szakképzés gyümölcsöző és eredményben gazdag.

Tehát a gymnasiumi képzés tekintethetvén legfontosabbnak és irányadónak, a tudományos szakpályák embereinek egész jövőjére nézve, nagyon tévesztett eljárásnak tűnhetik fel, hogy a legutóbbi időkben a protestáns egyház háttérbe engedte azt szorítottatni; s a nélkül hogy arra nézve a sikert biztosította volna, hozzá fogott annyi jogakademiának szervezéséhez. — Holott azoknak az ügye, még nem is 2-od, de 3-ad rendű kérdés a prot. felekezetre nézve.

Továbbá a felsőbb tanintézetek hatása és értéke nemcsak a tanárok számától föltételeztetik, hanem hogy kellő könyvtárakkal és gyűjteményekkel is legyenek azok ellátva. A felsőbb tanintézetekben a tanároknak utmutatóknak, vezéreknak kell lenni a hallgatók előtt a tanulmányozásban és tudományos buvárlatokban; mindezekhez célszerűleg berendezett, kellő jövedelemmel ellátott könyvtárak szükségesek első sorban. Ezek nélkül a felsőbb tanodák nem felelhetnek meg rendeltetésöknek. Lehet-e már azt föltételezni, hogy a magyar ref. egyház 5 helyen valódi, a kívánalmaknak megfelelő, jog és államtudományi szakkönyvtárakat rendezhet be? Vagy ha igen, akkor a többi szakok és intézetek hátrányával eshetik az.

A protestáns főiskolák értéke és hatása régebben abban is határozódott, hogy a bölcsészeti ismeretek terjesztése tehát tisztán a tudomány érdekében is igen hasznos szolgálatot tettek; ezen bölcsészeti szak jobbjára csak névben él, de többé nincs jelen, a protestáns főtanodákban; a melynek folytán a mi főiskoláink egyoldalulag csak jogászokat (hivatalnokokat) vagy lelkészeket képző intézetekké változtak át. Megtörtént tehát, hogy a bölcsészeti tanfolyam elpárolgott főiskoláink kebeléről, a mely ellen pedig még 1852-ben jun. 27-én a debreczeni főiskolai tanári kar a tiszántuli ref. egyházkerülethez intézett

feliratában figyelmeztető szavát és kérelmét felemelte, midőn a nevezett feliratban kifejezte volt, hogy „Mi egy protestáns főiskola lényeges tényezője? Nem más mint egy erős bölcséleti szakkal támogatott hittani szak, oly módon, hogy a mely iskolában az utóbbi az előbbi nélkül egyedül áll: azt hittani főiskolának igen, de protestáns főiskolának, itéletünk szerint nevezni, teljességgel nem lehet“ . . . „A mely tényezők a reformációt annak idejében előhozták s erősítették, a protestántismust is csak azok tarthatják fen folytonosan; mert ha az életerő kialszik nem lehet hogy maga az élet is tovább ébren legyen. És a reformációnak egyenes tényezői, munkás okai, megszilárdítói mik voltak? Mint tudva levő tárgyról a legrövidebben szólva: a latin és hellen, alaposabb filologia, a természettudományok gyarapodása, a történelem szabadabb mozgása és a bölcsélet tisztulása. Ezek voltak a reformáció előkészítői, szilárdítói s ezek által maradhat fen a protestántismus ezentúl is; és épen ezen tudományok alapos tárgyalása, főladata a bölcséleti szaknak“ „Bölcséleti szak nélkül a tudományok mezején gondolkozó, alapos itéletű, oknyomozó értelem nem születik; az e tulajdonok nélküli theologus pedig, hordozza bár emlékező tehetségében a betanult különféle theologiai vélemények egész tömegét, protestáns theologus a szó valódi nemes értelmében soha sem lehet“.*

Mindezek kétségtelen és megdönthetetlen igazságok s nem állanak-e ezek szintén oly mérvben a jogtanárookra és joghallgatókra nézve is.?

(Folyt. köv.)

W.

A tiszántuli ref. egyházkerület középiskolái.

Egy rám nézve emlékezetes alkalommal én találtam azt mondani, hogy a prot. tanügy állását hazánkban ez idő szerint nem ismeri senki. És ha mégis én fogok a fentebbi hangzatos czim alatt valami tanulmány-féle írásához a prot. iskolák egy eléggé tekintélyes része felől: ne mosolyodjék el senki; nem kívánom magam sem mind szin-igazságnak vétetni, a mi itt következni fog; — nem is állítom, hogy én csak a tiszántuli ref. superintendentia középiskoláit is, „tisztára“ ismerem; én csak elmondom rólok a mit tudok; megkísértem megindítani azt az eszmecserét, melyből ha Isten is úgy akarná, kinőné magát e tanintézetek biztos ismerete; lepárlalom azt a képet, a mely lelkemben ez intézetek állapotát tünteti elő.

De elég lesz ennyi bevezetésnek, — ne hagyjuk sokáig pihenni magát a dolgot. — És ha a dologra térünk, mivel

*) A debreczeni akad. tanárkar jegyzőkönyve 1852 jun. 27. — közölve van Sárospataki füzetek első évi folyamában Révész Imrétől. 760 lap. —

kezdhetnők inkább munkánkat, mint az említett egyh. kerület főiskolájában, Debreczenben levő gymnasium állapotának felderítésével? Próbáljuk meg tehát elmondani a mit tudunk „Sine ira et studio.“

Mindig szerencséje volt a protestantismusnak, különösen talán méginkább azon részének, mely az independentismus felé hajlott, hogy a mennyi kárt tett neki a központositástól, felsőség elismerésétől való vonakodás, ha merném úgy nevezni „egyéni autonomia,“ annál inkább kifejlett benne az egyéni felelősség érzete. Nem azért nem tenni rosszul, nem azért nem „taliter, qualiter praestare officiis“ (mint egy nagy, bár névtelen életbölcsész életszabályul felállítá) mert megtudja a felsőség, s belőle könnyen egyéni hátrány következhetik; hanem azért mert kárt teszünk a köznek; — nem azért tenni jót, nem azért tünni ki lelkiismeret és tudományul a felvállalt tiszt betöltésében, mert méltányolni fogják munkádat s talán még meg is fizetik s megfeszített igyekezeted után anyagilag nyugodt helyzetre találsz, hanem azért tenni ki magad küzdesnek, nélkülözésnek, mert a protestantismus jóléte úgy kívánja: ez elv alapján nőtt kivált hazánkban magasra a protestantismus. Ezt bizonyítja kiválóan tanügyünk. Hogy ne emlegessem fel azt a számtalan alapítványt, mely többnyire közép sorsu emberektől téve oly könnyűvé teszi p. o. a debreczeni iskolában a szegény gyermekek tanulhatását: ezt bizonyítja a folytonosan tartó szellemi áldozat. Oly hiányos iskolai szervezet mellett, minő a mienk volt egészen a legujabb időig, csaknem bámulatra méltó, hogy tudtak azok a tanárok, kiknek kivált a gymnasiumban, megélhetésök sem volt eléggé biztosítva, hogy tudtak annyira menni, hogy p. o. a debreczeni gymnasiumot az ország legjobb hirü intézetei közé emelték. S pedig a szervezet valóban hiányos volt. A teendővel különben is tulhalmozott püspök a felügyelő. Van még egy „tanügyi bizottság,“ mely évenként egyszer, kétszer összejön, s intézi pár nap alatt sebtében az eléje terjesztett ügyeket. A tanzterv megállapítása tulajdonképen az egyes tanároktól függ s jórésztben attól függ a végrehajtása is. Nem ritka eset, hogy 100—130 növendék van egy osztályban. Az igazgató nem egyéb tulajdonképen, mint az irodai ügyek vezetője. A kormány intézkedésekkel örökös ellentétben — védve az egyháznak iskolai autonómiáját; tanítványainak tetemes részét a vidéki iskolákból kapva: úgy szólva minden az egyes tanárok lelkiismeretén nyugszik. S ezek a tanárok is! Többnyire mind ifjan, a theologiai cursus végeztével beválasztva, minden bővebb szakképzettség nélkül. Magoknak kell elébb tanulni, hogy tanítani tudjanak. Ez a képe a legközelebbi multig iskolánknak. — Most hála Istennek, püspökünk megfeszített törekvései folytán forduló félben a dolog. Maholnap iskola szervezetünk is teljesen megállja a birálatot.

De hát ideje is. Betelt itt is, hogy a kor megszüli emberét. Most bizon valljuk meg, hogy ha püspökünk nem érdeklődik vala annyira az iskolaügyért, ha nem viseli vala azt folytonosan szíven s nem követ vala el mindent, hogy tanügyünket a fejlődés útján előbbre vigye, aligha volnánk ott, ahol most állunk. Pedig biz e mellett a szervezet, vagyis tulajdonképen szervezatlenség mellett tovább már aligha éltünk volna meg tisztességesen. Ebben a reális korban, hol az anyagi érdek ellenében minél kevesebb az önzetlen lel-

kesedés; hol a közérdek csak úgy számíthat egyetemes támogatásra, ha kellőleg fedezi az egyéni érdekeket: szükség, hogy ne hagyassék minden az egyesek jóakarátára. Eddig is volt a szervezetlenség mellett baj elég, még több lenne ezután. Eddig a többség közszelleme leküzdötte, úgy ahogy az egyesek inertiáját, de nagy kérdés, birná-e a jövőben? S van még egy nagy baj. Eddig a különböző felekezeteknek majdnem egyformán szervezetlen tanügye küzdött egymással hazánkban; most már előlépett az állam, sokat áldozva a tanügyért; rendszeres képzést követelve a leendő tanároktól s rendszeres, előre megszabott munkálkodást azután. Mindig nehezebbé válik a verseny. Autonomiánk mellett az államkormány intézkedéseit nem kényszerítheti ránk, még ha jók is, még ha a tanügy érdekében állók is. Magunknak kell a jót elsajátítanunk s megvalósítanunk. S eddig még úgy látszik meg is tesszük. Segédeszközeink a tanításhoz, tanszer-gyűjteményeink szépen növekednek. A depr. főiskola 1000 frot ad évenként a könyvtár gyarapítására, s majdnem 600-at a természettudományi gyűjtemények növelésére. Uj iskolaépületünk eléggé megfelel az okszerű követelményeknek, — ifjusági könyvtárunk kettő is van; van önképezdénk, zenetermünk, és vannak alapítványaink a zenedéhez. Testgyakorló termünk s nyári testgyakorló helyiségünk fel van szerelve; az újabb nyelvekből ingyen vehet oktatást a kinek tetszik. Rajztanításunk is immár elég segédeszközzel rendelkezik. Szóval biztos reményünk lehet, hogy a mennyiben még meg nem történt volna, anyagi áldozatok tekintetében is megfog történni minden, a mit egy, több mint egy milliónyi vagyonnal rendelkező főiskolától várni lehet.

S történik sok a szellemi haladás szempontjából is.

A legutóbbi tanárválasztás alkalmával kimondatott, hogy bár mindegyik megválasztott már huzamos idő óta működő gyakorlott tanár, elvárja az egyh. kerület mindkettőtől, hogy a tanári vizsgálatot letegye. Ez intézkedés folytán várható, hogy nemcsak az ezután választandó tanárok fognak kötelezteni e külső qualificatio megszerzésére, hanem talán a már alkalmazásban levő ifjabb tanárokat is fel fogja szólítani a superintendentia, hogy igazolják a megjelölt uton képességüket.

En ennek igen jó hatását remélek, bár teljességgel nem vagyok elfogult a tanár-vizsgálatokkal szemben. Azt hiszem, s ebben meglehetősen mellettem áll a tapasztalat, hogy a tanár-vizsgálat épen nem biztosít a felől, hogy a vizsgáltban jó tanárt nyerünk. Arról biztosít igen, hogy a megvizsgált szaktudományában meglehetősen jártassággal bír. De tanítás-modora, fegyelemtartási képessége s a mi fő, szorgalma, lelkiismeretessége s jelleme felől a tanárvizsgálat nem szólhat semmit. Sőt az újabb idők is mutatnak példát, hogy a tanárvizsgálat — mondjuk ki őszintén — az illető nagyralátásán kívül igen keveset hoz a konyhára. Ide járul a pályázatnál benyújtott bizonyítványoknak jó részben megbizhatatlansága. A kitől szabadulni akarnak, „eldicsérik“, mint a Tur-kevek egyszeri papjukat. Ép ezért én nagyon helyben hagyom a nálunk divatozó választási rendszert, a legújabbban életbe léptetett, már említettem megtörléssel. Pályázat nincs, de az egyh. ker. gyűlés minden tagja jogosítva, a tanárkar pedig egyenesen kötelezve van az ajánlásra. Közbe játszhatik itt is a protectio, de az közbe jät-

szik máshol is. De ha ki van mondva az, mi nálunk az utolsó tanárválasztáskor kimondatott, hogy a debreczeni gymn. tanárai lehetőleg a már a vidéken magukat kellőleg érdekesített tanárok közül választandók, a méltatlan pártfogásnak meglehetősen eleje van véve.

És ezzel hitem szerint nagyot lendül egész egyh. kerületünk tanügye. Mert bizony eddig — mondjuk el úgy a hogy van, mikor 20—25 év alatt alig volt 2 példa arra, hogy a vidékről bárminő jeles tanár Debreczenbe bejuthasson, ösztöne sem igen volt a vidéki tanárnak az önképzésre, s arra, hogy magát a tanügy terén kitüntesse. 6—800 frt fizetésen nyomorgott egy-egy a művelődés s még inkább a tudomány nagyobb hullám-csapásaitól egészen mentes vidéki városkában; s ha betelt rajta a régi mondás, mely szerint „museum magis liberis quam libris refertum,“ mit volt mit tennie szegénynek, látott a gazdálkodás után. Az iskolának könyvtára minél gyarlóbb volt; ugyan mi indíthatta volna a szegény vidéki tanárt rá, hogy különben is szük jövedelméből maga áldozzék könyvekre, mikor tudta, a példa mutatta, hogy hiában töri magát, a központi iskola elég jó fizetéssel ellátott tanszékeit elhorgászva elöle egy-egy kitünően végzett s talán egy pár külföldi egyetemi semestert is át hallgatott theologiae candidatus?

S még van a tanár-vizsgálathoz egy pár szóm.

(Folyt. köv.)

Békési Gyula.

XIII. Leo ő szentsége és a szocialisták.

Nekünk, magyaroknak istennek hála nem sok bajunk van a szocialistákkal. De ha még nincs, lehet; s a külföldi e nemű tünemények arra intnek, tanuljunk már a más kárán is egyszer.

Tanulságos alakban jelentkezik főképen a jelen eset. Ő szentsége a római pápa egy — állítólag saját kezűleg irt encyclikát bocsátott ki a szocialisták, kommunisták, nihilisták s több eféle „barbar szekták“ ellenében. Tartalma főbb vonásaiban a következő. Ugy mutatja be nevezett szektákat, mint megannyi sebeit a társadalomnak. Eredetokről azt mondja, hogy a 16-ik század „esztelen háborujától valók, melyet az ujitók a katolikus egyház ellen viseltek.“ Tanai sarkalatos pontjaiként ezeket sorolja föl: az általános jogegyenlőséget, a népakarat befolyását az alkotmányra, a tulajdonjog, — a házasság, — az örökösödés eltörlésének vágyát, végül minden közhatalom és tekintély megvetését. Aztán kijelenti, hogy orvosszernek nem ajánlhat mást, mint a katolikus egyház tanait stb, sőt megígéri, hogy e gyógyszer hatékony voltáért „beható imákkal fordul istenhez.“

Nem azért vettük fel a tollat, hogy ő szentsége érvelésének néhány épen nem „csalhatatlan“ pontjára elmondjuk észrevételeinket. Hogy a 16-ik század katolikus ellenes háboruja rájuk nézve nagy seb volt, azt már tudtuk. De hiába ezen már nem segíthetünk, a történetekkel perbe szállni nem lehet. Annyi bizonyos, hogy Canossába mi sem megyünk. — Az újdonság némi ingere van még azon enuntia-tiókban, hogy az általános jogegyenlőség, és a népakarat befolyása az alkotmányra a „barbar szekták“ tanaként van felsorolva. Ily czimen örömet magunkra vállaljuk ő szentsége vádját, még ha „barbar szektának“ nevezne is érte. — Hogy pedig a szocialisták és társaik miatt támadt európai

sebeknek egyetlen gyógyszere a kath. egyház tanainak igénybe vétele volna, no, azon legyen szabad egy kicsit kételkednünk. Azt mondja ő szentsége, hogy: pedig ezt papolta már XII. Kelemen, XIV. Benedek, VI. VII és IX. Pius, továbbá XII. Leo. Lám még sem használt a gyógyszer, pedig hányan kommandálták! Kérdés több sikere lesz-e az ujonnan fölmelegített ajánlgatásnak? Bizony kérdés!

Na de e kérdést sem akarjuk feszegetni. Legyen kinek-kinek a maga hite szerint.

Egészen más dolgot akarunk itt elmondani, amely egy kissé furcsa világitásba állítandja a kenetteljes pápai encyclikát. Köztudomás szerint Németország nyög most leginkább a szocialismus bajai alatt. Van hát valami igaz látszata a vádnak, hogy a protestantismusként kell közének lenni e dologhoz. Hisz Németország kezdte ki a 16-ik században a kath. egyházat, meg is látszik a gyümölcse a mai felfordult állapotokon stb. quod erat demonstrandum.

E látszat azonban csakhamar helyt fog adni a vele teljesen ellentétes arculatu igazságnak, annak, hogy tulajdonképp Németországon maga a katolikus egyház egyik tűz-helye a szocialis mozgalomnak.

Bizonyítsuk be. Az az ne is mi, hanem adjunk helyet a jelen német viszonyok egyik alapos ismertetőjének, Laveleye érveinek és adatainak, melyeket a „Revue des deux mondes“ 1878. nov. 15 számában „a németországi jelenkori szocialismus“ czimen tett közzé.

A kép, melyet a németországi szocialismus élénk tár, gazdagon színeztet. Vannak szociál-demokraták, internacionál szociálisták, szociálista keresztyének és keresztyéni szociálisták, katolikus szociálisták, állami szociálisták, konservatív és agrarius szociálisták, a tanszék szociálistái és a többi. A szociálisták mind e faja ellen Németországon hozott legújabb törvény a bajt a felszínről elüzni látszik. Elvette tőlük a gyülekezés és a sajtó jogát. A nyílt pártszínezet a látszatban elmosódik; ezután csak az élőszo, az a korcsmai diskurszus lesz tovább terjesztője, melyről Valbert e pikáns képet adja: „olcsó sör, könyök az asztalon, mindent hallani s mindent kifecsegni — ez a német paradicsom“ A baj, mint minden betegség, ha a bőrtől, a felszínről elüzték, a belső részekre veszi magát. Nem kell hinni, hogy a mult őszi törvény kigyógyította Németországot; Bismark legújabb javaslatával még csak most készül amputálni a sinylődo beteget.

Lassalle-nak, e csábos szavu szociál prófétának, kinek varázsát érezte Bismark és Ketteler, a nem rég elhunyt májnczi püspök, — igaza vólt, mikor e társadalmi seb alapokának a gyomrot mondta. „Die sociale Frage ist eine Magenfrage.“ Mitől függ a munkás sorsa? Nyilván a munkabértől. És a munkabér? A kereslet és kínálat törvényétől, mely magát a munkát is áruvá teszi. A gyáros ha észreveszi, hogy készlete nem kél, kisebbre szabja az árakat, hogy eladhasson. Leszállítja a portéka árát, kénytelen leszállítani a portékát előállító munkás bérét. Annyi bért ajánl a munkásnak amiből meg nem élhet. Mit tegyen a magára hagyott munkás? Éhen haljon, vagy koldulni menjen? Ha e kérdés egyszer fölmerül, ha a gyomor korogni kezd, kész a szocialismus. Akkor már csak a módozatok vannak hátra, melyekben felüsse fejét. A módozatoknak aztán ezer alakja van. Grande dolori ingenium est — énekelte Ovid.

Sápadt, csavargó munkások; egyes telepek, falvak, városok, vidékek munkásainak szövetkezése; a munkabeszüntetést (strike) nagy láрма, majd vérontással kísérve. Tüzes beszédek a fennálló társadalmi rend ellen, mely csak a tőke és az urak jogát védi s védtelenül oda löki a munkás erejét a munkabér „vas törvényének.“ Sőt tűz magának a keserűségében összefüledt tömeg ideálokat is. Ez ideálok rendesen tulvágnak a történeti hagyományokon, a nemzeti szokásokon. Hisz régi dolog, hogy a ki magáról sem bir gondoskodni, az emberiség gondját hordja fejében. Ha érvényesíthetnék agyrémeiket, nem lenne ma nemzet, nem autonomikus törvényhatóság, nem család. Nobiling s Hödel Berlinben, a Commune Párisban nem csak a „korgó gyomor,“ hanem az exaltált világböldogító tervek szolgálatában állottak.

Cavour jegyezte meg — mond Laveleye, hogy lesz idő mikor az ultramontanok szövetkezni jognak a socialismussal. Maga Bismark is szólt már nehányszor a vörös és a fekete internáczióalizmus egyesüléséről. „E két tan: az ultramontan catholicismus és a szocialismus eszményöket a hazán kívül keresik: egyformán a dolgok egy új rendje felől ábrándoznak, melyben egyenlő elvek uralkodnának mindenütt. Előnyük- vagy hátrányukra tudjuk-e be? annyi bizonyos, hogy mindegyik kész fölálldozni a nemzetiséget az egyetemességnek.“ (Folyt. s vége köv.) **B. J.**

TÁRCZA.

Az erkölcsi és vallási nevelés eszméinek történelmi fejlődése a francziáknál.

(Második közlemény.)

(Folytatás.)

A Port Royal szellemében író férfiak közül mint paedagogiai író először Varet Sándor lépett föl „A gyermekek keresztyéni neveléséről a szentírás elvei s az egyház szent atyáinak utasításai szerint“ (De l'education chretienne des enfans, selon les maximes de l'Ecriture sainte et les instructions des saints peres de l'Eglise 1666.) czimü könyvével. A czim elég szerényen jelöli meg a forrásokat, melyekből Varet eszméinek nagy részét merítette. De hányan olvasták e könyveket Varet előtt, a nélkül hogy a nevelést a keresztyénség egyik legfőbb teendőjének elismerték s azt oly igazán keresztyén szellemben fogták volna fel, mint ő? E könyv egészen az erkölcsi és vallási nevelésnek van szentelve; a physikai és értelmi nevelés csak mellékesen van érintve. Azon hasznos tanácsok, melyeket Varet az anyáknak ad, nem életbölcesség, nem valami philosophiai deductio termékei: a hit az csupán, mely ezekben a nevelésre alkalmazást nyer.

Szeretni a gyermekeket, ez az a jellemző követelmény, melyből a keresztyéni nevelés kiindul. Varet is erre tér vissza gyakran tanácsaiban. „Viseltessél kedves növérem — szól az anyához — gyöngéd szeretettel gyermekeid iránt, gyöngéd de azért okos szeretettel, mely nem indul meg könyeiken, midőn hajlamaiknak kell ellenszegülni. Miután a gyermekek mind elesettek (ime a jansenismus!) s éppen nem kormányoztatnak az okosság által, csak oly szórakozásokban találnak gyönyörűséget, melyek őket bűnre vezetik.“ Az ördög incselkedései, mikre már a keresztség alkalmával figyelmeztetik a szüléket, nem egyebek mint a bálók, színházak, látványosságok, a divatos időtöltések, költséges vendégeskedések, utazások, séták, bókók, hizelgések, az ezek által keltett vagyon-, gyönyör-, hírnév-hajhászat. *
*

előtt keresztyéni érzületet kell a gyermekekbe lehelni. Ha játékszerök vagy egyéb csecsebecsék veszten buslakodnak, mondd nekik, hogy semmi teremtett dolog miatt sem szabad szomorkodni, hiszen azok mind elveszendők. Ha panaszkodnak, hogy valaki bántotta őket, mondd nekik: jaj, gyermekeim, isten nevében szenvednetek kell a méltatlanságot is. S ilyenkor tégy valami szivességet azzal, kire panaszkodnak, vagy legalább értesd meg velök, hogy bosszút állniok nem szabad. "További tanácsaiban elítéli a szülék rosz szokását, mely szerint gyermekeiket jóra bíradók, élvezetekkel vagy hiuságot ébresztő ajándékokkal kecsegtetik. "Ne törd el — ugymond — hogy a gyermekek jelenlétében erény nevével takarják a bünt, áhíthatnak nevezék a szenteskedést, bőkezűségnek a pazarlást, szeszélynek a magány kedvelését, gyöngeségnek az isten félelmét." — A tisztességes időtöltést, az isten félelmében nevelt gyermekekkel való játékot főleg a szülék szeme láttára nem kell azért a gyermekektől megtagadni.

A gyermekek keresztyéni nevelését illető utasítások közül nem marad ki a szükséges óvás a *regényolvasás* ragályától. Elbeszéli *Varet* saját gyermekkorából, hogy olvasni szerető anyjától hogyan tanulta el a képzelmet megvesztegető ezen időtöltést s hogyan játszotta ki szüleinek tilalmát, titokban olvasgatván a románokat. *Varet*-nek igazat kell adnunk, ha gyanuval viseltetik még a vallásos regények jó hatása iránt is. Istennel, emberrel, étellel jobb ha a valóságból nem költeményből ismerkedünk meg. A rokonszenv, melylyel az ifju a regényhős sorsát kíséri, nagyon különbözik a keresztyén szeretettől.

Négy eszközét említi a vallásos nevelésnek. Egyik a *komoly társalgás*, melyre hogy mily könnyű alkalmat találni s hogy miként lehet azt érdekessé tenni a gyermek előtt: példákkal mutogatja. Másik az *olvasmány* és pedig a szent történeteknek, az új szövetségnek, az apostoli cselekedeteknek és leveleknek olvasása. S mert jól tudja *Varet*, hogy egy kath. paptól rosz néven vehetnék az olvasmányoknak csupán a szentírásra korlátozását, nem mulasztja el a maga nézetét *Szent Jeromos*, *Chrysostomus*, *Augustinus* szavaiba öltöztetni. Harmadik eszköz a *példa*. Itt már nemcsak az egyházi atyák, de *Quinctilian* tekintélyére is hivatkozik, ki pogány létére felismerte a családi romlott erkölcsök gyászos hatását a gyermekre. Negyedik az *imádság*, a belső beszéd, a szív fohásza. "Két dolog akadályozza az apákat és anyákat az evangyéliom elveinek s az egyházi atyák utasításainak követésében: a *szokás és hiuság*. Amaz elfojtja a keresztyénséget, kiöli a kegyesség leggyöngédebb érzelmeit magoknak a keresztyéneknek példája által; emez midőn vagy on és dicsőség után hajt, letérit a keresztyéni nevelés utjáról." A nevelés céljának kívül kell lenni a gyermeknek, kívül az emberiségen: csak akkor lehet méltó egy lényhez, ki isten képerre teremtett.

Varet könyvéhez méltán sorakoznak *Nicole Péternek* — a port-royali tanoda irodalom-tanárának — paedagogiai munkái: *Értekezés egy herceg neveléséről* (Traité de l'éducation d'un prince 1671.) s a *keresztyéni tanulás módjáról* (de la Manière d'étudier chrétiennement). *Sainte-Beuve* sajnálkozó megrovása, melys szerint a jansenisták keveset törődtek az iránylyal s e miatt a kényes izlésű francia közönség sem becsülte érdemök szerint irataikat, legkevésbé illik *Nicole* munkáira. Elég erre vonatkozólag azon szép sorokat idéznünk értekezéséből, melyekben az ítélőtehetség képezését sürgeti — felesleges mondanom, hogy nemcsak hercegi gyermekek nevelői tanulhatnak belőlök: — "Fejlesztetni az ítélőtehetséget annyi mint az igazság kedvelésére s megválasztására képesíteni a szellemet; finom érzékűvé tenni azt a kissé eltakart hamis okoskodások felismerésére; megtanítani, hogy ne hagyja magát elvakitattni pusztá szólások által az értelmesség hiánya felől, ne használjon homályos szavakat és elveket... Észre kell vele vétetni, hogy mennyi álság található mindenfelé: van ál érték, ál becsület, ál szabadelvűség, ál udvariasság, ál ékesszólás, ál

tréfa, ál tetszés... Mily szépek, mily találók az erkölcsiségről szóló mondásai! „Az erkölcs — ugymond — oly tudomány, melyet nem lehet nagyon korán kezdeni, miután az embernek nem lehet magát elég korán megismerni s ez annál kényelmesebb, mert mindent fel lehet használni a czélra, mindenütt ott vannak az emberek az ő fogyatkozásaikkal.“ „A keresztyén erények hősies gyakorlását nem lehet eléggé csodálni. Nincs valami szeretetre méltóbb, mint egy ember, ki magát felejt, mindent isten és a mások szolgálatában cselekszik, — ebben áll a keresztyéni kegyesség; de nincs valami gyűlöletesebb, mint egy ember, ki csak magát szereti, ki mindent magára vonatkoztat.“ Mennyi paedagogiai éleselműség nyilatkozik a következő szavakban: „Az erkölcs tudomány, de kísérletet kell tenni, hogy a gyermekek tudjanak minden erkölcsöt a nélkül, hogy tudnák van-e erkölcs, — vagy hogy arra akarjuk őket oktatni, úgy hogy midőn majd tanulmányaik folyamán idáig jutnak, bámulva lássák, mennyivel többet tudtak ők már előre, mint amennyire tanítják őket az erkölcsstanból.“ „Beszélni egy óráig erkölcsi tárgyakról, az nem nehéz; de minden dolgot s mindig az erkölcsre vonatkoztatni a nélkül, hogy a gyermek ezt észre vegye vagy megunja: ez az, ami oly ügyességet kíván, milyennel kevés ember rendelkezik.“ — Értekezésének a tanításra vonatkozó részében *Nicole* is figyelmeztet, hogy mert az értelmi megvilágosodás az érzékektől függ, az oktatást az érzékekhez kell alkalmaztatni, nem csak a *hallás* de *látás* által is juttatni a képzeteket a lélekhez. A szónoklat tanításában a természetes beszéd szépsége iránt akar fogékonyságot ébresztetni tanítványaiában. — A „keresztyén tanulás módja“-ban int, hogy az olvasmányokat gondosan megválaszsszuk. „Ha testi táplálékunk élvezése előtt okunk van isten áldásaért könyörögnünk, nem kell-e még vigyázóbbaknak lennünk, midőn a léleknek adunk táplálékot?“

A jansenista paedagogok eszméinek örökösiként tekinthetők e korszakból: *Coustel*, *Du Puy*, *Paccori*, *Rollin*, *Pernety*, *De Liancourt* hercegnő, *Pluche* abbé. Mély vallásosságot lehelnek *Coustel* azon szavai, melyekben a tanítóval úgy akarja felfogatni hivatalát mint eszközt, hogy életének addigi büneiért eleget tegyen istennel s mind jobban jobban részesüljön az isteni kegyelemben. — Nevelhetné-e igazán keresztyéni szellemben a gyermekeket, ki vissza nem gondol saját vétkeire, gyarlóságaira? A tanító tükörnek kell, hogy tekintse tanítványait, melyben saját tökéletlenségei látszanak. Ne csak jó példával oktassa növendékeit, de imádkozzék is azokért; ha a szent lélek nem beszél a szivhez, minden hiába való! Igazi siker nincs isten áldása nélkül! *Du Puy* is istennek Jézus Krisztusban velünk közlött kegyelmétől vár mindent a nevelésben; szabályait kizárólag a szentírásból vezeti le; nem beszél a purgatoriumról, pápáról, szentekről, nem még a szüzanyáról sem, mint paedagogus kortársai. Szerinte az isteni félelem után legfőbb tiszte egy anyának gyermekeit nevelni. Tanácsaiból kiismerjük a psychologot. „Ne mutassátok magatokat — mondja az anyáknak — érzékenyeknek gyermekeitek kedveskedéseire. ha azokat nem hatja át tisztelet... Ne vegyétek észre minden hibáikat, inkább nyomozzátok ki azok okát s azt távolítsátok el... Eljárásokat mindig az okosság, ne a szeszély vagy indulat kormányozza. Nagy szerencsétlenség, ha a fiu gyűlöli anyját, de még nagyobb, ha *megveti*. Ha hibának mondhatjuk olykor a *kevés* beszédet, még gyakrabban követhetünk el hibát azzal, ha a gyermek előtt sokat beszélünk. Vannak körülmények, midőn a hallgatás meggyőzőbb a legszebb beszédnél...“ Ugyan e szellem nyilatkozik *Paccori* szavaiban, midőn kárhoztatja a szülőket, hogy gyermekeik lelkéről nem gondoskodnak eléggé. „A keresztségben istennek ajánltatván, azok a gyermekek nem a szüléké többé, hanem istenéi, ki csak azért hagyja kezeik között, hogy mint az ég rájok bízott kincsével jól sáfárkodjanak s annak idejében be tudjanak azzal számolni.“ Az erkölcsi neveléshez megkívántató kellékek a szüléknél: ártatlan élet a házasság előtt, átér-

zése a kötelességnek, hogy gyermekeiket nevelniök kell, a gyermekek oktatására való készség, a jó példa, fegyelem-tartás, imádság. Lehetetlen ide nem írnom a szép szavakat, miket az erkölcsi nevelés ez utóbbi eszközéről mond: „Az imádság az a csatorna, melyen át a kegyelem permetege aláfolyik, mely nélkül lelkünk meddő és terméketlen föld marad. Ez isteni befolyás nélkül a szülék minden gondja, virasztása s munkája csak megkeményíti a gyermekek szívét a helyett, hogy istenhez tértené. Imádság a jó magaviselet lelke. Így amely apa nem tud imádkozni, pogány apa.“ *Rollin* könyvének is (De la manière d'enseigner et d'étudier les belles-lettres par rapport a l'esprit et au coeur 1726) az a vezérgondolata, hogy fiuk úgy mint leányok nevelésében fő czélunk legyen keresztyénekké tenni őket, szellemökkel együtt művelni *lelkiismeretüket*, s hogy a tudományosságnál előbb való szoros viszonyba hozni lelküket istennel a Jézus Krisztusban való élő hit által. *Pernety* műve, mint czíme is mutatja (Les abus de l'éducation sur la piété et l'étude 1728) bírálata a szokásos erkölcsi s vallásos nevelésnek. Hibáztatja mindjárt azon felfogást, hogy a gyermekek gonoszok, kikre csak az isten büntetésének félelmével lehetne hatni. A rosra való hajlandóság bizonyára sokkal nagyobb bennök, de nem hiányzik szívökből a jóra való hajlam sem. Az áhítatossági gyakorlatokhoz könnyű szoktatni a gyermekeket; de fő dolog a *szívét tenni kegyessé* s ilyenné csak az teheti, ki maga is kegyes. Csak a nevelő élő példája oltathatja be a növendék lelkébe a becsületességet, szavatar-tást, őszinteséget, kötelességérzetet.

A Port-Royal irói közt időszerint legelől kell vala em-litenünk egy nőt *Jaqueline Pascal*-t, apácza néven *Ste. Euphémie*-t, kinek a zárdájokban benlakó leányok nevelésére vonatkozó szabályzata (Règlement pour les enfants 1665.) még 1657-ben íratott. Érdemes megemlékeznünk a szabály-zatról, mely bepillantánunk enged a port-royali leánynevelés gyakorlatába s biznyságot tesz arról, hogy még ez őszintén kegyes nők vezetése alatt is volt bizonyos mechanizmus a zárdai vallásos nevelésben. A bibliát mint a fiuknak a leá-nyoknak is egészben kellett olvasni. Nem jobb-é, gondolták a jezsuiták, az emberi gonosz tetteket isten beszédéből ismer-ni meg, mint a világi életből? Csakis eddig terjedt ismeretök a zárdán kívüli életről. *Tocqueville* szellemes meg-jegyzése szerint az amerikai nők *kevésbé ártatlanok*, de min-denestre *erényesebbek* a francia hölgyeknél. Ha van valami igazság e megjegyzésben, a felelősség a zárdai nevelésre hárul. Még a port-royali zárdában is arra törekedtek, hogy a világtól minél jobban elkülönözzék azokat a nőket, kik-nek pedig egykor a világban kelle szerepelniök. Az ily el-szigetelés mesterséges conserválása lehet a gyermeki ártat-lanságnak, de nem lehet edző a kísértetek ostromai ellen s előkészítő a megpróbáltatásokra. A port-royali zárdai szabá-lyai is körülményesen előírják, hány-szor és miképen kell az „Ave Mariá“-t és a „Pater noster“-t mondani, a fátyolt, a kámzsát hogyan kell használni a körülmények szerint. Szükséges ez mind a „lélekben és igazságban“ való imádsá-hoz? Összeegyeztethető azzal? S mennyi a formalizmus a fegyelemtartásban? A csint tevő leánykára szürke ruhát adnak, nyakába levélkét akasztanak „hanyag“, „hazug“ fel-írással, egy piros posztóból vágott nyelvet, ha sokat fecse-gett; nagyobb bűnösnek fátyol nélkül kell menni bocsána-tot kérni a rectoriumba. Szinte jól esik olvasni, hogy a kis leányoknak szabad néha játszaniok is s a nagyobbak nincsenek mindig *kényszerítve* „istenes dolgokról“ társalogni; semmi szín alatt sem szabad ugyan a növendékeknek egy-mást megölelni, megcsókolni, de arra is intetnek, hogy a legártatlanabb szándékkal se mondjanak olyat, a mi tár-saiknak roszul eshetnék.

(Folyt. köv.)

Dr. Bihari Péter.

BELFÖLD.

Észrevételek azon bírálatokra, melyek az ujszövetség átdolgo-zott károliféle fordításának második felerészére a „Protes-táns Egyházi és Iskolai Lap“ 1878-ik évi folyamának 46. és kö-vetkező számaiban, és az „Egyházi és Iskolai Szemle“ 1878-ik évi folyamának 50 ik és következő számaiban tétettek közzé.

(Folytatás.)

Gal. IV. 12-re nézve hibás fordításáért megkapta bíráló B. M. urtól a kellő utbaigazittatást.

Gal. IV. 13 ban ezen mi fordításunkra nézve, „tudjátok, hogy a test gyöngesége miatt hirdetem néktek az evangyéliom-ot“ ezt a kérdést teszi a bíráló: tehát, ha beteg nem lett volna Pál, nem is hirdette volna nekik az evangyéliomot“ Erre azt válaszolom, hogy az apostol szavai valóban arra a feltevésre utalnak mindenkit, ki az ő szavait megtekinti. Ha bíráló e szavakat δι' ἀσθενείαν (melyeket így irt ki is, úgy, hogy látszik, mit olvasott) így fordította „nyavalyám-mal“ s ezen értelmezése igazolása végett ezen szavakra hivatkozik δι' ἀβουμιας, δι' ἀπεχθειας (melyeket így irt ki is, úgy hogy látszik mit olvasott) nem veszi észre, hogy ön-maga ellen tesz kiáltó biznyságot, azt bizonyítván be, hogy nem tudja azt, hogy a διά genitivus mellett más, accusa-tivus mellett ismét más jelentésbeu szokott használtatni. Innen van az a hiba is, melyet a διά-ra nézve Gal. II. 19-ben elkövetett.

Azon fordításra nézve, melyet bíráló Gal. IV. 16—20 versekre adott, mellőzve egyéb észrevételeket, csak azt jegyzem meg, hogy bíráló egészen hibásan értelmezte a 16. verset ezen fordításával „tehát ellenségetekké let-tem azért, mert az igazságot hirdetem nektek,“ úgy a 20-ik versnek ezen szavait ἤθελον ἀλλάξει τὴν φωνήν μου ezen fordításával, „szeretném megmásítani ezt az én hangomat“ A hiba onnan van, mivel bíráló nem tudta, hogy az apos-tol, hívővé levése után, két különböző időben hirdette az evangyéliumot az olvasók közt. Innen van, hogy az ἀλη-θεύειν igét az „igazsághirdetés“ szóval fordítja, holott az ezt nem jelenti; azon hangon pedig, melyen változtatni sze-retne az apostol, ezen levélnek hangját érti a bíráló, nem gondolván meg, hogy a levél hangjának megváltoztatása vé-gett nem az olvasók közti személyes jelenlétel, hanem egy más hangu levélnek írása kivántatott volna az apostolra nézve. Pedig saját fordítása után is felfedezhette volna bi-ráló azt, hogy az apostol nem egyszer, hanem több ízben hirdette élőszóval az evangyéliumot az olvasók közt. Mert mikor Gal. I. 9-ben ezt az igét προσηγάμεν a „megmond-tuk“ szóval fordította, meg kellett volna magától kérde-nie, hogy mi annak a szónak valódi értelme. Azt lehet így is érteni „megmondtuk“ fentebb e levélben. Akkor meg-kellett volna vizsgálnia, hogy fentebb mondatott-é már va-lami olyan, s úgy találván, hogy nem mondatott, csak egy verssel előbb, arra pedig nem czélozhatott az apostol, mivel akkor nem használhatta volna a bevezető ὡς προσηγάμεν καὶ ἔρτι szavakat, magától rájött volna, hogy a „megmond-tuk“ szó ezt teszi „régebben megmondtuk.“ Akkor tovább keresvén, hogy melyik az a régiebb idő, a melyben történt az érintett megmondás, és látván, hogy az nem lehet egy azzal, a melyről Gal. IV. 13-ban van szó, mivel akkor a következő versek szerint a lehető legnagyobb lelkesedés-

**

sel és ragaszkodással fogadtatván a galatáktól az apostol, semmi oka sem volt arra, hogy azokhoz a Gal. I. 9. szerint szóljon; eképen rájöhetett volna bíráló arra, hogy az apostol egy más különböző időben szólott ugy, tehát két különböző időben hirdette az evangéliumot a galaták közt. Ugyan erre a feltevésre utal Gal. IV. 13-ban a felsőbb fokú *πρότερον*. A történelmi körülmények tehát a következők. Először beteges állapotja miatt állapotodott meg az apostol a galaták közt, és hirdette a körülötte megfordultaknak az evangéliumot, mely váratlan lelkesedéssel fogadtatott, Később harmadik térítői útja kezdetén ismét meglátogatta e levél olvasóit. Ekkor ugy találván, hogy a zsidós tév-irány erősen elterjedt azok közt, kemény hangon szólott hozzájuk, leplezetlenül tárván fel, hogy mi az igazság, hogy áll a dolog egész valójában.

Erre van célzás Gal. IV. 16-ban az *ἀληθείων* szóban. Mert ezen teljes biztosságu föltevésünk ellen nem lehet alapot nyerni abból, hogy a *ἀληθείων* részesülő jelen időben van, mivel a részesülő gyakran használtatik minden időre való vitetés nélkül tisztán igenévképen, például az Isten Gal. I. 6-ban így jeleztetett: *ὁ καλέσας* ellenben Gal. V. 8-ban már így *ὁ καλῶν*, mind a két helyen az olvasókra vonatkozólag. Hogy miket mondott az apostol kemény hangon a galatáknak, nem tudjuk; csak amyi van feljegyezve, a mennyit a Gal. I. 9-ben látunk. Az ezen időben tartott beszédének kemény hangja az, a melyen szeretne Gal. II. 20 szerint változtatni, ha személyesen jelen lehetne az olvasóknál.

Gal. IV. 21-ben a *συναίξει* igét nem lehet fordítani, mint bíráló ajánlja az „egy“ szóval; hanem vagy átvitt értelemben így „egy nyomon jár,“ vagy tulajdon értelemben így „egy jellemű, egy minőségű“.

Gal. V. 11-nek végzavaira nézve ezen mi fordításunkat „akkor vége a keresztfa botrányának“ elítélvén bíráló, ezt a fordítást ajánlja „hisz akkor hasztalan volt a kereszt botránya! vagy szabadon: „hisz akkor értetlen marad a keresztfa botránya“. Ezen fordításra és magyarázatra megjegyzem a) erre a szabad fordításra „értetlen marad a keresztfa botránya“ a bíráló szerinti ezen fordítás „hasztalan volt a keresztfa botránya“ semmi alapul nem szolgálhat, mivel e közt „hasztalan volt,“ meg e közt „értetlen marad“ semmiféle gondolatbeli rokonság nincs. b) A *κατήργηται*: perfectumnak jelentése nem is ez „hasztalan volt“ hanem ez „hasztalanná lett,“ ugy hogy jelenleg is az. Bírálót az vezette félre a maga kimagyarázásában (noha az alapgondolat nem ismeretlen előtte,) hogy a *κατήργηται* igét közép alakban levőnek tekintette, holott az szenvedő alakban van, ezen jelentésben „meg van semmisítve, vége van.“ A gondolat ez: ha áll az, mit rám fognak, hogy én a körülmétkedést, ennek az üdvre nézve nélkülözhetetlen voltát hirdetem: akkor nincs ok üldöztetésemre, mivel akkor nem hirdethetem én a keresztfahalált, mint az üdvnek egyedüli alapját, s ekép nincs miben megbotránkozni. Az okoskodat azon alapgondolatból indult ki, hogy az apostol nem hirdethet két, egymással ellenkező tudományt, s ha az egyiknek hirdetését állítják róla ellenfelei, akkor józan okoskodással nem tehetnék fel róla a másikat. Láthatja bíráló ezen kifejtéséből, hogy ezen fordításunkban, „ha körülmétkedést hirdetek még most is, miért üldöztetem még

most is?“ a másodík „most is“ szavakat távolról sem értelmeztük mi ilyen formán „úgy mint régen,“ hanem a „most“ szót tisztán okoskodatbelinek vettük, ilyen értelemben „mind a mellett is, ennek daczára is.“ Használtuk pedig azért, mivel ugyanezen tételben előbb is úgy fordítottuk az *ἔτι* szót. A bíráló azon megjegyzésére, hogy az *ἔτι* nem teheti ezt „mind a mellett is,“ válaszom ez: nem az *ἔτι* maga teszi azt, hanem a gondolatban magában van a szükség arra, hogy azt így magyarázzuk ki. Kitétszik az onnau, hogy csak ezen gondolatra „mind a mellett is, hogy azt hirdetem“ támaszkodhatik ez a tétel „akkor vége a keresztfa botrányának“. Így állván a dolog, látni való hogy e helyen nincs szükség szövegigazításra. *)

Gal. VI. 12-nél bíráló fordításunk ezen szavai helyett „a kik tetszetős külsővel akarnak birni a testben, mindazok“ ezeket ajánlja, „azok, a kik testileg akarnak kitünni, ők azok, a kik.“ Erre megjegyzem a) bíráló e szavakat: *ἄλλοι οὗτοι* hibásan fordította így „azok, a kik — ők azok, a kik.“ Ez hangzására nézve felette kellemetlen, a *ἄλλοι* fogalmát sem fejezi ki. Ellenben *εὐπροσωπῆσαι ἐν σαρκί* szavaknak bíráló szerinti fordítása valamivel jobb a miénknél. Jónak azonban az sem mondható. Ha teljes szabadon akarjuk fordítani, fordítjuk így: „valaki jó színben akar állani testiképen.“

Ugyanazon versben ezen fordításunkat „a Krisztus keresztfájáért ne üldöztessenek“ rosztván bíráló, ezt ajánlja: „a Krisztus keresztjével ne üldöztessenek.“ De kérdem, üldöztetett-e valaki ezen időben a Krisztus keresztjével! Bizony senki sem. Így tehát ajánlott fordítást nem lehet helyeselnünk. A gondolat ez: azért sürgetik a körülmétkedést, hogy ne láttassanak a keresztfahalál hirdetőinek, ne vonják magokra a körülmétkedést tulbecsülők megbotránkozását és üldözését. A *τῷ σωτηρῷ* szavak értelmezendők az Eféz II. 1-beli *τῶς παραπτώμασι* analógiája szerint.

Gal. I. 17-ben a *λόπος παρέχειν* szavak nem tehetik ezt „bántalommal illetni,“ mint bíráló fordítja. Ugyanazon versben a „bélyeg“ szó betűszerinti értelemben helyén van, megismertetés végetti bélyeget kellvén azon érteni.

Midőn az eddig előadottakból világosan kitünik, hogy bírálónk gyakran elmulasztotta az apostol szavainak gondosabb megvizsgálását; s e miatt nem is tudott azoknak valódi értelmébe behatolni: nem tetszik-e előttünk valami különösnek, nevetségesnek az, hogy ugyancsak bíráló Gal. III. 4-nél azon töri a fejét, hogy ezen szavaknak *ἔτι καὶ ἐκτὴ* magyar fordításánál a paronomasiát visszaadja. De a szerencse még ebben sem szolgált neki. Mert ha ama szavakat így fordítja „ha ugyan, csakugyan!“ azt kérdjük, vajjon van e ennek a beszédnek valami értelme? Különben maga az a magyarázat, melyet bíráló ama szavakra tesz, alaptalan. Azon szavak nem tehetik ezt, ha „így megy, csakugyan hasztalan.“ Bíráló nem nézte meg, hogy a *ἔτι* előtt ott áll a *καὶ* is. A gondolat ez. Ha ugyan csak addig volna a dolog, hogy hiába éltetek annyit át; de nem addig van, mivel nemcsak hogy előre nem haladtatok, hanem

*) A bíráló szövegigazítási modorára nézve nézetem ez. Ha valaki csak önmagának dolgozik: conjecturázhat, ugy amint tetszik neki. De nem hiszem, hogy egy nagy egyházi testület elfogadjon valaha bármely bibliafordítást is mely oly szöveg alapján készült, mely szövegnek előállításánál az önkénykedésnek és visszaélésnek, minden ellenőrzés mellett is, tág kapu nyitattik, s melynél a szent író gondolataiba behatolni nem tudásnak, és a tudatlanság elpalástolására irányult törekvésnek kétségbeesett alakjai világosan láthatók.

épen hátrafelé haladtatok, állapototok nem javult, hanem rosszabbodott, a mennyiben nagyobb beszámítás alá estek.

Világosításul szolgál az alapgondolatra nézve II. Péter II 21. „Mert jobb lett volna nekik meg nem ismerni az igazság utját, mint annak megismerése után visszafordulni.“

Végig mentem mindazon, mit N. G. a galatákhöz irt levél fordítására vonatkozólag elmondott bírálatában. A miről nem szólottam, azért nem szólottam, mivel türethetnek találok, az általunk adottnál azonban jobbnak nem tartom. Ha valamely versnél a bíráló fordításában nagyobb fajta hibát jegyeztem meg: ott megelégedtem ennek feltüntetésével, még akkor is, mikor fordítását egyébként sem helyeseltam. Észrevételeimet rendszeresen okadatoltam, hogy mindenki láthassa, min alapítom értelmemet.

Vizsgálódásom eredménye iszonyu. A N. G. észrevételei s fordításai tételről tételre hibásak. Maga a bírálat merő botrány, melyben a világ legkönnyelműbb és legfelületesebb exegetisének csodaszülötte áll előttünk. Ha egy nyelvünket értő német exegeta ezen bírálatból itélné meg, hogy milyen állapotban van nálunk az exegeta: okvetlen azt mondaná, hogy hozzánk a józan exegeta világa még nem köszöntött be. Bíráló előtt a Pál többi levele merőben ismeretlen, s ekép nem szolgálhattak világosságul bírálónak az apostol lelkét mozgató gondolatok felismerésében. De magát a galatákhöz írott levelet sem ismeri kellőleg a bíráló; mert nem ismeri ennek alaptartalmát, s ekép nem tud az egészről az egyes részekre, tételekre visszafelé következtetni és világosságot nyerni. Nem ismeri azon körülményeket, melyek közt íratott e levél s e miatt nem értheti azokat, a mikben az apostol ezen körülményekre czéloz. De arra sincs bíráló figyelemmel, hogy a görög nyelvben a különböző idők az igéknél mikép használtattak; s arra sem fordított semmi figyelmet, hogy a praepositíók különböző casusok mellett különböző jelentésben szoktak használtatni. Legfeltűnőbb fogyatkozása pedig bírálónak az, hogy a gondolatok egybefüggésére soha sem ügyel, hanem a tételeket úgy fordítja, mintha minden egybefüggés nélkül önmagokban állanának. Innen van, hogy még a könnyebb tételeknél sem tudja, hogy mit mond az apostol, és azt hívén, hogy mi is azt a gondolatot akarjuk kifejezni, melyet ő (a bíráló) elítéli a mi szórendünket. Az egybefüggésre nem ügyelés okozta, hogy ha valamely versben több nehezebben érthető tétel van, bíráló úgy fordította azokat, hogy fordításában a tételek semmi gondolatbeli egybefüggésben sem állanak egymással. Végezetre bíráló nem azt nézte, hogy mi a jó, hanem azt, hogy mi a „szabad“ és az úgy vélt „szép.“ Hogy ily armaturával, s ily gondolkodás mellett semmi, csak félig-meddig türethető jó értelmezést és fordítást sem lehet létrehozni, mindenki láthatja.

De hát a magyarságra nézve hogy áll a dolog? Bíráló ugyancsak hangsúlyozta, hogy a mi fordításunk teljességgel nem magyaros. Ezt következtette gyakori hibás szórendeztetünkből, aztán Gal. II, 11 és 12-ből. De a szórendezet hibás voltát csak akkor lehetne bebizonyítani, ha mi is azt a gondolatot akartuk volna kifejezni, melyet bíráló. Gal. II, 11 épen mellettünk szól s bíráló ellen. Gal. II, 12-nél csak az ellenséges indulatu bíráló nem ismeri fel a nyomtatási hibát. Ezen kívül bíráló kiemeli fordításunk lapos, élettelen, értelmetlen voltát. Igen, mert neki lapos, élettelen a fordítás, ha a szent író gondolatához hü; ő mindig mást szeret fordítani,

nem azt, a mi előtte áll, s az neki nem lapos, nem élettelen, pedig sokszor oly szavakat használ fordításában, melyek az apostol szájába nem illenek. Értelmetlenséget pedig fordításunkban nem igen mutatott fel, s a mire hivatkozott, az nem szól ellenünk.

Azonban helyesen ítélte el fordításunkban a) a „nehogy“ szónak használatát. Ez a szó ugyan megvan nyelvhasználatunkban, de a bibliafordításban jó azt nem használunk. b) Gal. II, 3-nál az „is nem“ használatát. Erre nézve megjegyzem, hogy én ezt korán észrevén, még a nyomtatáskor ki akartam igazítani, ezt a fordítást ajánlván „de még a velem volt Titus, a görög sem kényszerítettett a körülmetélkedésre,“ azonban elkéstem vele. c) Gal. I. 8-ban e szavakat „mást a mit.“ De megjegyzem, hogy ezen szavak helyett a következő versben már ezek állanak „mást, mint a mit,“ mi eléggé mutatja, hogy ismertük a helyes magyaros kifejezést, és az írás helyett szolgáló nyomtatványban lévő hibát a végleges megállapítás számára ki tudjuk igazítani. d) Gal. IV. 10-ben a *καρπός* névnek „ünnepszak“-kal való fordítását. Mert lehet ugyan védeni ezt, de csakugyan jobb az „időszak“ szó.

De hát a bíráló magyarsága kifogástalan-e? Épen nem. Gal. I, 1-ben helyesli bíráló ezt a magyarságot „apostol nem emberektől.“ Gal. II, 11-ben a nem Antiokhiából író Pálnak szájába e szavakat adja „mikor Péter Antiokhiába jött.“ Gal. II, 6-ban ezt mondja „az Isten nem külsőleg ítél.“ Gal. III. 4-ben ezt ajánlja „ha ugyan csakugyan!“ Gal. III. 15-ben ezt a fordítást ajánlja „egészében az ember jogérvényes szerződését senki el nem vetheti.“ És ezen hibákat azon levél fordításában követi el, melyet tetszése szerint választott, és a hasonlóképp tetszése szerint választott helyeknél, még pedig akkor, midőn minduntalan saját fordítására utal, mint valamely jóra, a mikor tehát ugyan meg kellett gondolnia, hogy mit ír. Mindez kétségbehozhatatlan bizonyossága annak, hogy az irányra nézve is könnyebb gáncsolni a más munkáját, mint jobbat adni a gáncsoltnál.

Térjünk át a bírálat második részére, mely a korinthusbeliekhez irt első levél fordítására vonatkozik. De úgy hiszem, hogy erre nézve már szükségtelen azt tennem, a mit a bírálat első részére nézve tettem, miután ezen lap olvasói elegendő tájékozást nyertek már eddigi ismertetésemből a felől, hogy a bíráló milyen exegeta. Az értelmezési alap a bírálatnak második részében is olyan, a milyen annak első részében. Elismerem azonban, hogy a bírálatnak második részében is kaptam valamicskét, mit fordításunk javítására felhasználhatok. Hogy untató ne legyek, a helyett, hogy bírálónak fordításunk egyes szavaira s tételeire vonatkozó észrevételeit és az egyes versekre adott fordításait egyenkint felvéve ismertetgetném, ezen eljárást mellőzve, felveszek bírálónak a korinthusbeliekhez irt első levél egész szakaszaira kiterjedő fordításai közül egyet s azt ismertetem meg, hogy a gondolkodni szeretőknek alkalmat szolgáltatassak az a feletti ítélet-tételre is, hogy vajjon az oly szakaszokra nézve, melyeknél a szakasz könnyen érthető volta miatt, köztem és a bíráló között alig forog fen valami értelmezési különbség, milyen szellemű fordító ő, milyen fordítást tart jónak, milyen érzéke van a fordításhoz. Ugy látszik, hogy bíráló fordításai közt legtöbbször becsülte az I. Korinth XIII-ik részére adott fordítását. Erre mutat az, hogy fordítása mellett az együttláltatás céljából a miénket és a Károliét is közölte. Lássuk tehát és ismerjük fel igazi mivoltában a bíráló fordítását.

Mi az első verset így fordítottuk „Ha emberek vagy angyalok nyelvein beszélek; szeretet pedig nincs bennem: zengő érczczé, és pengő czimbalommá lettem.“ Fordításunk szószerinti ugyan; de mi kifogás lehet magyarsága ellen? Biráló pedig így fordítja. „Ha emberi vagy angyali nyelven szölok is; de ha szeretet nincsen bennem: olyanná lettem, mint a csengő ércz s a pengő czimbalom.“ Ezen fordításban először is nagy hiba az „is“ szócska használása. Mert kérdés, hogy vajjon másképen nem lennék-e csengő érczczé stb. A gondolat nem ez, még akkor is, ha stb. hanem ez „abban az esetben, ha.“ Másik hiba, hogy bíráló a genitivusokat jelző melléknévekké bontotta fel így „emberi, angyali.“ — Mert az exegeták közmegállapodása szerint a genitivusban lévő főnévnek melléknévvé való felbontása miatt a gondolat mindig veszt erejéből, például ez „angyalok nyelve“ (az a nyelv, melyen az angyalok beszélnek) erőteljesb ennél „angyali nyelv;“ épen úgy, mint ez, Isten szava“ (az a mit Isten szól) erőteljesb ennél, „isteni szó.“ Még nagyobb hiba az, hogy bíráló az apostol ezen szavait, *γεγονα χαλκός ἤχων* így fordította „olyanná lettem, mint a csengő ércz“, azaz hasonlatosságot vett fel ott, a hol nincs. Az apostol nem ezt mondja, „olyanná lettem, mint,“ hanem ezt „azzá lettem, úgy hogy nem vagyok egyéb mint.“ Biráló a hasonlat felvétele által egészen kiforgatta erejéből a gondolatot, holott tudhatná, hogy a magyar sem szokott így szólani „te juhhoz, te ökörhöz hasonló,“ hanem így „te juh, te ökör.“ A 2-ik verset mi így fordítottuk „ha prófétai képességgel bírok is, és tudok minden titkot, és megvan bennem minden ismeret; s ha teljes hitem van is, úgy hogy hegyeket mozdíthatok el helyeikről; szeretet pedig nincs bennem: semmi vagyok.“ Biráló pedig így fordította „s ha prófétai lélek van is bennem, és tudok minden tudományt, s ha hegyeket megmozgató teljes hitem van is; szeretet pedig nincsen bennem: semmi vagyok.“ Látni lehet, hogy az apostol ezen szavait *καὶ εἰδὼ τὰ μυστήρια πάντα καὶ πᾶσαν τὴν γνῶσιν* bíráló összevonva így fordítja „és tudok minden tudományt.“ Nem szölok arról, hogy jó kifejezés-é ez „tudok tudományt“. De hogy ama két, nem teljesen egy jelentésű tételt, bármily szabad fordítónak is, szabad lenne így egygyé vonni össze, el nem ismerem. Ugyanazon versben az apostol ezen szavait: *καὶ εἰ μὴ ἔχω πᾶσαν τὴν πίστιν, ὥστε ὄρη μετέστάνειν* a bíráló így vonta össze „s ha hegyeket megmozgató teljes hitem van is.“ Ez sem helyeselhető, nemcsak azért, mivel az egygyé lett tétel nehezkesebb, és az apostol szájába kevésbé illik, hanem azért sem, hogy azon fordítás szerint a hangsúly, egészen a „hegyeket megmozgató“ szóra nehezedik, holott az apostolnál egészen *πᾶσαν τὴν πίστιν* szavakon fekszik az, s épen e végett használt az apostol a maga gondolatjának kifejezése végett nem egy, hanem két tételt. A „megmozgató“ szó sem felel meg egészen a *μετέστάνειν* igének.

(Folyt. köv.)

Menyhárt János.

KÜLFÖLD.

Skótország. A skót szabad egyház elhalt lelkészei és hittérítői gyermekeinek gondozását egy külön e célra alakult társaság vezeti. E társulat legközelebbi gyűlésén kielégítő eredményt konstatálhatott. Mult évben 2033 font

(20330 ezüst forint) osztatott szét 128 résztvevő között, egyre ezek közül középszámítással 160 ezüst forint jutván. Nem kevesebb, mint 25 közülök személyenként 210 e. frtot kapott és több család, tagjai száma szerint, 320, 370, 430 és 480 e. frtnyi segélyösszegben részesült. A társulat pénzalapja már körülbelől 200,000 o. e. frtra emelkedett föl. Mi kétféle léleknél többet számláló magyar reformált egyház ne feledjük el, hogy a skót szabad egyház tagjainak száma jóval kevesebb egy milliónál s mégis gazdagon tudja fizetni lelkészeit, gondot visel ezek árváira, valamint özvegyeire — nem említvén missziói czélokra tett roppant kiadásait, s mindezt a szabad egyesülés útján érte el. Nálunk nyomorogni fog a lelkész s nyomorult lesz hátrahagyottai állapota mindaddig, míg mi is nem társulunk egy közös egyházi pénztár előállítására.

A skótok nem ülnek ünnepeket, legalább a nagy presbyteri elveket valló többség, de az ujév megérkezését ezekre menő tömegek üdvözlik nagy demonstrációkkal az utcákon. A glasgowi polgármester (Lord Provost) ujév első napján több mint 1700 szegényt ebédeltetett meg a város háza nagy termében; estve pedig mintegy 8500 foglalkozás nélküli és elhagyatott személyt theáztatott meg. Greenockban pedig marhasültös sandwichből álló szabad ebéd adatott a szegényeknek, de közülök többen, mi hiven jellemzi a szegény skót büszkeségét is, nem akarta megenni a kenyeret, — mert nem volt rajta vaj.

Cs. L.

Általános tankötelezettség Franciaországban. A köztársasági párt régi óhaját teljesítette Bardoux miniszter, midőn a mult hóban új népiskolai törvényjavaslatot terjesztett elő, mely általánosan kötelezővé teszi az iskolába járást. A törvényjavaslat nevezetesebb pontjai ezek: Minden fiú és leánygyermek 6—13 éves koráig iskolába járni köteles. A községekben iskolatanács fogja ellenőrizni az iskolába járást s csak különös okok alapján adhat az alól felmentést. Az iskolába nem járás mindenekelőtt erkölcsileg büntetettik. A maire az atyának intó levelet ír s ha ez nem használ, kifüggeszti az atya nevét a polgármesteri hivatalban. Ha negyedszeri intés nem használ, a hanyag atya politikai jogainak 1—5 évi elvesztésére ítéltető. Senki jövőre államhivatalt nem nyerhet, a ki maireje bizonyítványával kimutatni nem tudja, hogy gyermekei elemi oktatásban részesültek. Az iskolába járás elmulasztásának a katonai szolgálatban is utóhatásai lesznek. Minden ujoncz, ki írni, olvasni nem tud, még ha olyan sorsot huz is, mely őt 6 hónapig szolgáló második kontingensbe juttatja, ipso jure az első kontingensbe, mely őt évig szolgál, helyeztetik át. Ez új törvény azonban csak 1881. jan. 1-én lép életbe, hogy időközben a legkisebb községben is iskolát állíthassanak s a családtyák megtehesék a szükséges előkészületeket.

RÖVID KÖZLEMÉNYEK.

A vallás és közoktatási miniszter mult évi decz. 24-én 33375. sz. a. kelt leiratában, tudatván a prot. egyházkerületek püspökeivel, hogy mely tanítószágok és hitközségek azok, melyek nincsenek kötelezve az országos tanítói nyugdíj és gyámalaphoz hozzájárulni; miután azok részéről, a törvény által megszabott kellékeknek teljesen megfelelő

külön nyugdíjintézet tartatik fen: egyszersmind fölhitva a nevezett püspököket, hogy úgy a hozzájárulás alól felmentett, mint fel nem mentett minden tanítói nyugdíjintézetek kezelőit oda utasítsák, miszerint a kezelősökre bízott nyugdíjintézetek pénztári állapotáról, a felvett tagoknak neve, szolgálati ideje és életkora szerinti létszámáról, valamint a nyugdíjazottaknak és gyámolítottaknak létszámáról és nevről évi kimutatást szerkesztsenek és a kir. tanfelügyelők útján hozzá évenként terjeszszék fel.

Népszerű előadás. Főiskolánkban mult jan. hó 31-én Kovács János gymn. tanár tartott népszerű előadást az ékszerekről s különösen a drágakövekről. — Előzetesen feltüntetve az emberi természetnek azon vele született sajátságát, hogy külsejét, környezete különböző igényeihez képest, mennél tetszetősebbé tenni igyekszik, elősorolá azon módokat és eszközöket, melyeket e célra az ember eleitől fogva felhasználni igyekezett. — Megismerteté s szemléltetve bemutatá a különböző korszakokban, a különböző népeknél ékszerekül használt nevezetesebb anyagokat, részletesen szólott a nevezetesebb drágakövekről s részint természetben, részint hű utánzatban szemlélteti azokat, bemutatva egyebek közt a világhírű gyémántok utánzatait is. Előadását könnyed folyékonyással párosult szakértelem jellemezte, mely a jelenlevő közönségnek valóban sok élvezetet szerzett s ismeretei terjesztésére ritka kedvező alkalmat nyújtott. — A nem nagy számú, de folytonos figyelmet és érdeklődést tanusított közönség körében főtiszt. és nagyságos püspök ur és neje is jelen volt. — Vajha többen követték volna vagy követnék legalább ezután példájukat.

— **A harmadik egyetemes tanitógyűlés** egyhangulag és nagy lelkesedéssel mondta ki a határozatot, hogy a magas kormányt s törvényhozó testületet felkéri a magyar nyelvnek hazánk minden iskolájában kötelezett tantárggyá tételére. Az egyetemes tanitógyűlés végrehajtó-bizottságának e tárgyban a nagymélt. m. k. vallás és közoktatásügyi minisztériumhoz illetőleg a magas képviselőházhoz intézett feliratából idézzük a következő érdekes részleteket. „Magyarország minden vidékéről gyűltek össze a tanítók ez alkalommal, igen sokan voltak közöttök olyanok, kiknek anyanyelvök nem a magyar s kik oly vidékeken működnek, hol a magyar nyelv a nép között egyáltalán ismeretlen. De nem emelkedett fel egyetlen szó sem a nagy gyűlés e határozata ellen. Még azon ellenvetést sem hozták fel, hogy a kivitel korai s ez ügyben még várakoznunk kell. Mi ismerjük a magyar tanítók közvéleményét s bátran mondhatjuk, hogy e határozat azok osztatlan tetszésével találkozik. — Nem hivatkozunk mi arra, hogy széles e világon nincs egyetlen állam, melyben az állam nyelve az iskolákban ne lenne kötelezett tantárgy, elhallgatjuk, hogy a magyar nyelv kötelező tantárggyá tételét hazánkban épen azon törvényhatóságok (Hont, Nyitra stb) sürgették először, melyeknek lakosai nagyrészt idegen ajkuak, hogy továbbá a magyar nyelv gyors terjedése a végrehajtást jelentékenyen megkönnyítette; de nem hallgatjuk el s hangsúlyozzuk folyvást azon érvünket, hogy a magyar nyelvnek ösmerete az újabb viszonyok közt csaknem oly életszükséglete lesz a népnek, mint az írás és olvasás.“

„Lajtántuli népiskolázás“ czim alatt Felméri Lajos érdekes cikket közöl az „Erdélyi Protestáns Közlöny“ f. é. 4. számában. E cikkből átveszszük a következőket: „A tan-

köteles életkor a 7-ik életévtől a 14 éves kor betöltéséig tart. A tanulóknak az iskolához való viszonyát az 1870-ik évben hozott iskolai rendtartás szabályozza. Az iskolai év 46 hétből áll és rendszeren ősszel kezdődik. A testi fenyték az iskolából minden körülmények között ki van tiltva. A tanítás az 1, 2 és 3 osztályu népiskolákban fiuknak és leányoknak közösen történik; csak a négy és több osztályu iskolákban kell a tanulókat nemök szerint külön választani. Az 1805 ki isk. törvény a középiskolai tanítók számára egy féléves, a népiskolai tanítók számára pedig 3 hónapos pædagogiai tanfolyamot szabott volt meg. Ma a képezdei tanfolyam 4 év, melynek végeztével a növendék szigorlatot áll ki az összes tantárgyakból, s ekkor *érettségi bizonyítványt* kap, mely ideiglenes tanitóságra jogosítja. Két évi iskolai működés után, egy külön bizottság előtt újból vizsgálatot kell tennie s az akkor nyert oklevél végleges alkalmazásra jogosítja. A polgári iskolai tanítóvizsgálat a következő szakokból történik: a) nyelv és történelem, b) természettudományok, c) matematikai, technikai szakok. A tanítók fizetése a különböző tartományokban más-más. Alsó Ausztriában az első osztályu népiskolai tanító legkisebb fizetése 800 frt, a polgári iskolai tanítóé 900 frt, a 3 osztályu 600 a népiskolában, 700 a polgári iskolában, a népiskolai főtanító és a 8 osztályu polgári iskolai igazgató szolgálati illetménye, valamint az altanítók fizetése is egyenlő. A szolgálati ötödéves pótlék népiskolában és polgári iskolában egyaránt 50—50 frt. A népiskolai törvény szerint csak a főtanítók voltak nyugdíjképesek; az új törvény szerint azonban minden tanító és altanító, valamint a tanítói özvegyek és árvák az összes államhivatalnokok nyugdíjtörvényének szabályzata alá esnek.“

Vasadi Balogh Lajos gyurói ref. lelkész Sárkereszturon (Fehérmegye) lelkészszé választatott. (Hon).

Világtörténelem. A legrégebb időktől korunkig. A művelt közönség számára. Irta Sebestyén Gyula. Budapesten Weismann testvérek kiadása. I. k. I. f. Ó-kor. Az I. füzet az őskort és emlékeit, az őskori műveltséget stb. tárgyalja. A szöveg után számos fametszet áll. Minden esetre érdekes műnek ígérkezik. Egy füzet ára 30 kr.

Szentesen a b. e. Szalai István lelkész és esperes halála által megüresedett lelkészi állomásra Gerőcz Lajos helybeli s. lelkész választatott meg. A választás négy napig tartott s tulajdonképen kétszer történt szavazás, mert az első szavazásnál az öt jelölt közül egyik sem nyert általános többséget. Az első szavazás alkalmával, mely f. évi jan. 20—21-ik napjain reggeli 8 órától estveli 6 óráig tartott, beadatott összesen 1619 szavazat; ebből kapott Gerőcz Lajos h. s. lelkész 751, Gulyás Lajos n.-bányai lelkész 493, Pólya Ferencz tanár 345, Sarkadi Nagy Antal 28, Tóth József 2 szavazatot. A második szavazáskor a három legtöbb szavazatot nyert egyén jelöltetvén ki a választásra, az eredmény következő lett: beadatott összesen 1559 szavazat, ebből Gerőcz Lajos 883, Gulyás Lajos 467, Pólya Ferencz 209 szavazatot nyert. („Szentés.“)

Megjelent s hozzánk beküldetett az udvarhelyi ref. egyházmegye 1878-ban tartott négy közgyűlésének jegyzőkönyve, szerkesztette Dáné Mózes egyházm. főjegyző. Az ügyesen szerkesztett jegyzőkönyvből jól esik látunk, hogy székely testvéreink a magyarországi öt egyházkerület egyesülését melegen óhajtják. Addig is, míg lapunk szük tere

megengedi, hogy az egyesülés kérdését tüzetesebben vitassuk, ide iktatjuk a j. k. eme szavait: „Égető szüksége lévén a két millió lelket számláló magyar ref. egyháznak az *egységes szervezetre*, elfogadhatónak véleményezzük a tiszántuli egyházkerület konventi képviselőinek e tárgyra vonatkozó véleményét, mely szerint az összeülendő zsinat tagjainak száma 150-nél több és 100-nál kevesebb ne legyen stb.” — Egyesüljünk is, mert csak az egyesülés ad erőt s biztosítja egyházi és nemzeti biztos fenmaradásunkat.

Franciaországból a legellentétebb hírek merülnek fel egyházi tekintetben. A tuzó liberálisok egyiránt hadat izennek a protestantizmusnak és a klerikalizmusnak, amazt úgy tekintvén mint ennek egyik formáját, mint a szabad gondolat ellenségét, a babona és fanatismus terjesztőjét. Más felől Franciaország róm. kath. lakossága közt oly irányu mozgalom indult meg, hogy hagyja el végre a róm. kath. egyházat s térjen vissza a reformáció ösvényére. E célra kiváló férfiak egy protestáns napilapot adnak ki, melynek ára számonként csak egy Sou (két kr.) — A lap czime ez: *Le Reformateur. Anticlerical et Republicain.* Kétségtelen, hogy e mozgalom indítója azon meggyőződés, hogy a köztársaságnak a szabadság kedvelő s hatalmas ref. egyház erőssége és oszlopa lenne.

A legközelebbi 5-ik számban: A magyar ref. egyház Énekes könyvéről szóló cikkben (43. és 44. lap) a következő értelemzavaró s félreértésre alkalmat nyújtható hibákat kérjük kijavíttatni:

43 lapon alulról felfele 7-ik sorban „egyházkerületünk-höz” helyett „*az egyházkerületekhez.*”

Ugyanazon sorban: kiséretben” helyett: „*kiséretében.*”

44 lapon: A kihagyatott zsoltárok között tévesen áll az 50-ik.

Alulról felfele a 6-ik sorban 150 helyett: „105” tétessék. — Az 5-ik sorban pedig 53,57 helyett „53—57.”

Felelős szerkesztő és kiadótulajdonos: *Jóó István.*

Főmunkatársak:

Tóth Sámuel.

Békési Gyula.

H I R D E T É S E K .

Pályázati hirdetés.

Az esztári ref. egyházban a leánytanítóságra ezennel pályázat hirdettetik.

Fizetés: Két szobából álló lakás, udvarral, kerttel, 20 frt, egy ölfá, minden tanítványtól egy véka rozs, egy véka zab, egy csirke, pénz a canon szerint, tanítványok száma 60—70, föld egy tagban 21 hóld, melyeket a tanító maga miveltet, vasárnapi iskolásokért 6 forint, 50 kéve nád. Első évben, mivel az őszi vetés az elment tanítóé, 4 köből rozs.

Pályázók folyamodványai folyó évi márczius 9-ig a ref. lelkészi hivatalhoz küldendők, Esztárra (u. p. Kis-Marja). Az állomás april 6-án elfoglalandó

1—2

Az Egyháztanács.

Nagybecsű vallásos olvasmány.

Epen most jelent meg s kapható Budapes-
ten (Váci-ut 34. sz.) **König Rudolf** lelkész urnál,
ki által utánvétre és rendeletre megküldetik

Krisztus és az Irás

Irta Dr. Saphir Adolf. Angolból fordította **Györi Vilmos.** Budapest 1879. 8. r. 164 lap. Szép kötésben ára 60 kr.

Harmad éve jelent meg Dr. Angus József

BIBLIAI KÉZIKÖNYVE,

lelkészek és theológiát tanulók számára; magyar fordításban 46 iv, ára kötve 3 frt 80 kr.

3—3

Uj egyházi művek.

3—3

Kókai Lajos

k ö n y v k e r e s k e d é s é b e n

(Budapest IV. ker. Károly-utca 25. sz.)

☞ **megjelentek:** ☜

Czelder Márton. Halotti imádságok. Háznál, templomban, sirnál. Mellékletül rövid gyászbeszédek. N. 8. r. 496 lap. Keménykötésben 3 frt — kr.

Mitrovics Gyula. Egyházi szónoklattan. Tekintettel a magyar egyházi beszéd irodalomra. N. 8. r. 252 lap ára 2 frt — kr.

Kiss Kálmán. A szatmári reform. egyházmegye története. N. 8. r. 904 lap. Ára 5 frt.

Fabián Dániel. Népszerű halotti beszédek I. kötet 166 lap 1 frt, II. kötet 200 lap 1 frt 20 kr.

Vasadi Balogh Lajos. Gyakorlati lelkészet III. füzet: *alkalmi egyházi beszédek.* 8. r. 206 lap 1 frt 60 kr.

Megrendelések 5 frttól kezdve bérmentve küldetnek.